

Іванова А. С.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПРЕДСТАВНИЦТВО У СПРАВАХ ПРО ОБМЕЖЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ У ВІДВІДУВАННІ ГРАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ТА УЧАСТІ В АЗАРТНИХ ІГРАХ

Стаття присвячена дослідженню особливостей залучення представника у справах про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх як категорії справ окремого провадження. Звертається увага на новизну та недостатню дослідженість зазначеної теми в межах цивільно-процесуальної доктрини, попри її важливе значення як для теорії, так і для практики реалізації права на судовий захист. У статті встановлено допустимість та умови залучення законного і договірною представника заявника та заінтересованої у досліджуваній категорії справ окремого провадження. Автор доводить, що залучення законного представника безпосередньо для гравця є юридично неможливим, оскільки така особа, як дієздатний повнолітній учасник азартних ігор, не підпадає під коло осіб, які можуть мати законного представника. Водночас законне представництво можливе щодо інших учасників справи, наприклад, дитини-гравця або недієздатного утримання, які можуть виступати заявниками чи заінтересованими особами. Проведено аналіз особливостей здійснення договірною представництва. На підставі аналізу норм чинного процесуального законодавства та з урахуванням правової природи справ про обмеження доступу до азартних ігор, автор обґрунтовує необхідність законодавчого запровадження обов'язкової участі адвоката як представника особи, щодо якої може бути застосоване обмеження. Така пропозиція ґрунтується на аналогії із правовим регулюванням справ про обмеження цивільної дієздатності, в яких участь адвоката є обов'язковою для захисту прав потенційно процесуально вразливого учасника справи. У зв'язку з цим запропоновано внести зміни до процесуального законодавства України шляхом поширення її дії на нову категорію справ – про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх. На думку автора, така зміна дозволить досягти балансу процесуальних прав сторін та забезпечити належний рівень захисту конституційних прав обмеженої особи.

Ключові слова: законне представництво, договірне представництво, процесуальне представництво, окреме провадження, обмеження доступу до азартних ігор, відвідування гральних закладів, участь в азартних іграх.

Постановка проблеми. Відповідно до ст. 55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом [1]. Вказана норма у національному законодавстві, зокрема в межах регламентації здійснення цивільного судочинства, у тому числі втілюється шляхом забезпечення існування інституту представництва, який, як правильно зазначає Поліщук М.Г., є одним із передбачених законом способів реалізації права на судовий захист [2, с. 145]. Тобто питання реалізації права на залучення представника учасниками справи є важливим в межах дослідження як цивільно-процесуальних правовідносин в цілому, так і в межах доктринального аналізу категорій справ, які розглядаються в порядку цивільного судочинства, адже, як правильно зазначає Павлук І.А., дія представника має цілком визначені

цілі, а саме: захист (сприяння у захисті) прав та інтересів учасників справи та реалізація процесуальних прав і обов'язків учасників процесу, що є основними цілями у здійсненні процесуального представництва, та сприяння суду у здійсненні правосуддя; попередження порушень процесуальних прав особи, яку представляють, та досягнення найбільш сприятливого результату для особи, яку представляють, що є похідними цілями представництва [3, с. 40].

У зв'язку з цим видається цікавим дослідження питання особливостей залучення представників у різних категоріях справ, які розглядаються в порядку цивільного судочинства. Слід зазначити, що участь представника у справах позовного провадження та у певних категоріях справ окремого провадження, наприклад, у справах про

усиновлення, ставало неодноразово предметом розгляду представників цивільно-процесуальної доктрини, однак поза увагою більшості науковців залишається питання залучення представника у справах про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх (справах про обмеження доступу до азартних ігор), які розглядаються в межах окремого провадження. Водночас визначення особливостей залучення представників у такий категорії справ, хоча і є новим і малодослідженим, однак може нести важливе як практичне, так і теоретичне значення, адже не тільки визначить особливості залучення представника, що є безпосереднім предметом дослідження, але і відобразить один із аспектів особливостей реалізації права на судовий захист у такий категорії справ окремого провадження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання представництва у справах про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх не було предметом дослідження науковців як самостійна тема, а тому зазначене питання є новим і актуальним для цивільно-процесуальної доктрини. Водночас інститут представництва в цілому та зокрема у справах окремого провадження висвітлювалися неодноразово, наприклад, у роботах таких науковців як Павлуник І.А., Поліщук М.Г., Полуніної О.О., Савчина Н.М., Татулич І.Ю., а питання представництва у справах саме про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх опосередковано були відображені у роботах Мінченко Р.М. та Руденко О.А.

Постановка завдання. Метою статті є визначення умов, за яких можливе здійснення законного та договірного представництва заявника та заінтересованої особи у справах про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх, а саме: встановлення випадків, за яких залучення представника в такий категорії справ окремого провадження є неможливим чи навпаки – обов'язковим.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ч. 1 ст. 58 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) сторона, третя особа, а також особа, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, може брати участь у судовому процесі особисто (самопредставництво) та (або) через представника [4]. Хоча у цьому переліку немає заявника та заінтересованої особи, тобто учасників справ окремого провадження, загальноновизнаним є те, що представники у таких справах також можуть залуча-

тися. При чому, як зазначає І. Ю. Татулич, «представник у справах окремого провадження – це особа, яка діє в межах наданих і належним чином оформлених повноважень від імені та в інтересах заявника, заінтересованих осіб з метою захисту в суді їх прав та інтересів» [5, с. 245]. До того ж, як вже зазначалося, однією із цілей діяльності представника є захист прав та інтересів учасників справи та реалізація процесуальних прав і обов'язків учасників процесу [3, с. 40]. Тобто при розгляді справи про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх як категорії справ окремого провадження можливим є залучення представника з метою забезпечення найбільш ефективного та повного здійснення учасниками справи своїх процесуальних прав та обов'язків.

Це реалізується за допомогою доступу до справи двох видів представників (законних та за договором), адже представництво за підставами виникнення поділяється саме на законне і договірне [6, с. 145]. Відповідно для визначення особливостей залучення представника в справах про обмеження доступу до азартних ігор необхідним є визначення особливостей залучення в таких справах законних представників та представників за договором.

Пропонуємо почати аналіз із законних представників. По-перше, у ч. 1 ст. 300-2 ЦПК України вказані суб'єкти зазначені як особи, які можуть подавати заяву обмеження доступу до азартних ігор [4]. Необхідно зазначити, що підстави для включення законного представника до кола таких осіб є дискусійними в науковій літературі. Наприклад, Мінченко Р.М. вважає, що під «законним представником такої особи» у ч. 1 ст. 300-2 ЦПК України мається на увазі законний представник заявника, тобто члена сім'ї обмежуваної особи. У зв'язку з цим авторка критикує чинну редакцію ч. 1 ст. 300-2 ЦПК України через те, що «зазначивши серед осіб, які можуть бути заявниками, законних представників, законодавець створив юридичну невизначеність цивільного процесуального правового статусу таких осіб, оскільки неможливо одночасно здійснювати процесуальну дію від власного імені та від імені іншої особи» [7, с. 201]. Вважаємо, що така позиція не враховує, що у ч. 1 ст. 300-2 ЦПК України вказано, що заява може бути подана «законними представниками такої особи», а не «такими осіб». Водночас у тексті вказаної норми законодавства члени сім'ї першого ступеня споріднення зазначаються у множині. Тобто, якби законодавець передбачав під «закон-

ними представниками» законного представника члена сім'ї першого ступеня споріднення, то він би зазначив, що заява подається «законними представниками таких осіб», а не «такої особи».

У зв'язку з цим, слушною вважаємо думку Руденко О. А., яка зазначає, що в ч. 1 ст. 300-2 ЦПК України мається на увазі законний представник обмеженої особи, що, своєю чергою, суперечить не тільки нормам законодавства, якими регламентується статус законного представника, але й не відповідає вимогам, встановленим щодо осіб, які можуть брати участь в азартних іграх [8, с. 55].

Так, відповідно до положень ст. 242 Цивільного кодексу України та ч. 1 ст. 59 ЦПК України законними представниками є батьки або усиновлювачі (для малолітніх та неповнолітніх дітей), опікуни (для малолітніх дітей та фізичних осіб, визнаних недієздатними), піклувальники (для неповнолітніх осіб та фізичних осіб, визнаних обмежено дієздатними), а також охоронець спадкового майна [4; 9].

Водночас відповідно до п. 17 ч. 1 ст. 1 «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» гравцем є фізична особа, яка на момент участі в азартній грі досягла 21-річного віку, є дієздатною, не перебуває у Реєстрі осіб, яким обмежено доступ до гральних закладів та/або участь в азартних іграх, та за власним бажанням бере участь в азартній грі [10]. Тобто особою, щодо якої може бути здійснено обмеження у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх, виступає виключно повнолітня та дієздатна фізична особа. У такому разі наявність у обмеженої особи законного представника є неможливою, а відповідно такий законний представник не повинен бути включений до кола осіб, які можуть подати заяву про обмеження доступу фізичної особи до азартних ігор.

Тобто в межах цього дослідження визначено, що законне представництво особи, щодо якої здійснюється обмеження доступу до азартних ігор, неможливе. Тому логічною є теза, що законний представник у справах про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх може бути наявний виключно у заявника та заінтересованої особи, яка не є особою, щодо якої здійснюється обмеження (наприклад, неповнолітньої дитини гравця, утримання). У цьому випадку залучення законного представника не має особливостей, тобто залежно від того, який обсяг дієздатності має заявник або заінтер-

есована особа (крім гравця), до законних представників віднесено батьків, усиновлювачів, опікунів, піклувальників чи інших осіб, визначених законом [4].

Таким чином, як особливість залучення законних представників у справах про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх визначено неможливість їх залучення як представника обмеженої особи.

Що стосується представників за договором, то тут наявності обмежень по колу учасників справи, яких можна представляти, не видається. Так, відповідно до ч. 1 ст. 60 ЦПК України представником у суді може бути адвокат або законний представник [4]. Тобто договірне представництво передбачає залучення адвоката. Виключення з цього правила стосуються тільки малозначних справ та трудових спорів [4], однак справи про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх до таких категорій не відносяться. Тобто в досліджуваній категорії справ окремого провадження договірне представництво здійснює адвокат.

Логічним є те, що заявник у справах про обмеження фізичної особи в доступі до азартних ігор, реалізуючи процесуальну зацікавленість у забезпеченні свого охоронюваного законом інтересу на належний майновий рівень та соціальні зв'язки, повною мірою може визначити, чи є для нього необхідність залучити адвоката як свого представника. Так само заінтересована особа (крім тієї, щодо якої здійснюється обмеження) може, оцінивши рівень своєї зацікавленості у встановленні обмеження щодо гравця та обсяг впливу на неї подальшої участі гравця в азартних іграх, визначити можливість і необхідність залучення нею адвоката як представника.

Водночас обмежена в доступі до азартних ігор особа не завжди матиме бажання, необхідний матеріальний ресурс, а також належний психічний стан, щоб прийняти рішення про залучення адвоката як представника. Однак в разі незалучення адвоката гравець залишається в завідомо гіршому становищі порівняно з іншими учасниками справи, адже саме на нього націлене обмеження його конституційних прав на свободу вільного розвитку своєї особистості в контексті реалізації його майстерності в азартній грі та свободу пересування в частині заборони відвідувати гральні заклади, однак він не матиме професійного правничого захисту своїх інтересів.

Фактично за процесуальною вразливістю гравця у такому випадку може бути прирівняний до

особи, дієздатність якої обмежують. Слід зазначити, що для таких категорій справ окремого провадження, як обмеження цивільної дієздатності фізичної особи та визнання фізичної особи недієздатною, передбачено обов'язкове залучення адвоката для представництва інтересів заінтересованої особи, обсяг дієздатності якої може бути змінений за результатами розгляду справи. Так, за змістом ч. 5 ст. 293 ЦПК України у випадках, встановлених пунктами 1 (обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи), 9 (надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку) і 10 (примусова госпіталізація до протитуберкульозного закладу) частини другої цієї статті, розгляд справ проводиться судом за обов'язковою участю адвоката особи, стосовно якої розглядається справа. У разі якщо особа не залучила адвоката, суд залучає його через орган (установу), уповноважений законом на надання безоплатної правничої допомоги. Рішення суду про доручення призначити адвоката негайно, але не пізніше двох робочих днів, надсилається відповідному органу (установі), уповноваженому законом на надання безоплатної правничої допомоги, для виконання [4].

Враховуючи, що під час обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх відбувається обмеження виявлення власної особистісної незалежності, що є складовою частиною права на вільний розвиток своєї особистості, а також свободи пересування, вважаємо доцільним на п. 1-1 ч. 2 ст. 293 ЦПК України поширити дію ч. 5 ст. 293 ЦПК України, виклавши його в наступній редакції: «У випадках, встановлених пунктами 1, 1-1, 9 і 10 частини другої цієї статті, розгляд справ проводиться судом за обов'язковою участю адвоката особи, стосовно якої розглядається справа...». У такому разі залучення представника за договором для обмежуваної особи буде обов'язковим у справах

про обмеження доступу до азартних ігор. Наразі ж обов'язкового договірною представництва така категорія справ окремого провадження не має.

Висновки. У межах проведеного дослідження встановлено, що залучення законного представника обмежуваної у доступі до азартних ігор особи в справах про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх є неможливим, адже обмежувана особа, тобто гравець в азартні ігри, не відноситься до кола осіб, які можуть мати законного представника. Інші заінтересовані особи, а також заявник можуть реалізовувати свої процесуальні права та обов'язки через законного представника, наприклад, якщо заінтересованою особою або заявником виступає неповнолітня дитина гравця чи недієздатний член сім'ї гравця.

Що стосується договірною представництва, то з урахуванням особливостей інституту обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх встановлено, що з метою забезпечення максимального балансу «процесуальних сил» між заявником та обмежуваною особою необхідним є запровадження обов'язкової участі адвоката як представника за договором обмежуваної особи, тобто за результатами проведеного дослідження пропонується поширити дію ч. 5 ст. 293 ЦПК України на п. 1-1 ч. 2 ст. 293 ЦПК України.

Слід зазначити, що питання, які висвітлені у цьому дослідженні, лише в цілому окреслюють наявні проблеми у регулюванні залучення представника у справах про обмеження доступу до азартних ігор, водночас можливим є продовження дослідження вказаної тематики, зокрема в частині особливостей залучення законного представника дитини гравця у випадках, коли така дитина виступає заявником, або ж у випадках, коли дитина є заінтересованою особою, а обмеження гравця здійснюється на підставі наявності заборгованості зі сплати аліментів, отримувачем яких призначено іншого з батьків.

Список літератури:

1. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (дата звернення: 26.06.2025).
2. Поліщук М.Г. Поняття та значення процесуального представництва в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 8. С. 145–147. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-8/35> (дата звернення: 26.06.2025).
3. Павлуник І. А. Представництво в цивільному процесі України. Київ, 2002. 252 с.
4. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV : станом на 9 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 26.06.2025).
5. Татулич І. Ю. Інститут представництва у справах окремого провадження. Адміністративне право і процес. 2014. № 4 (10). С. 241–246.

6. Штефан М. Цивільний процес: Підруч. для юрид. спеціальностей вищих закладів освіти. Київ : Ін Юре, 1997. 608 с.
7. Мінченко Р. Юридична техніка внесення змін до цивільного процесуального законодавства України. Публічне право. 2020. № 3 (39). С. 186–204. URL: <https://doi.org/10.32782/2306-9082/2020-39-22> (дата звернення: 26.06.2025).
8. Руденко О. А. Розгляд судом справ про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх. Галицькі студії: юридичні науки. 2023. № 1. С. 52–57. URL: https://doi.org/10.32782/galician_studies/law-2023-1-9 (дата звернення: 26.06.2025).
9. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 9 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 26.06.2025).
10. Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор : Закон України від 14.07.2020 № 768-IX : станом на 1 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-20#Text> (дата звернення: 26.06.2025).

Ivanova A. S. REPRESENTATION IN CASES ON LIMITATION OF AN INDIVIDUAL'S OPPORTUNITY TO VISIT GAMBLING ESTABLISHMENTS AND PARTICIPATE IN GAMBLING

The article focuses on the examination of the specific features of representation in cases on limitation of an individual's opportunity to visit gambling establishments and participate in gambling, classified as a category of separate proceedings. Attention is drawn to the novelty and insufficient scholarly exploration of this issue within the framework of civil procedural doctrine, despite its significant theoretical and practical relevance to the realization of the right to judicial protection. The article establishes the admissibility and conditions under which both legal and contractual representatives may participate on behalf of the applicant and the interested person in this particular category of separate proceedings. The author establishes that legal representation of the person whose access to gambling may be restricted – the gambler – is legally impermissible, as such a person, being a legally capable adult, does not fall within the category of persons who may have a legal representative. At the same time, legal representation is permissible for other participants in the proceedings, such as a gambler's child or a person with limited legal capacity, who may act as an applicant or an interested person. The article also analyses the peculiarities of contractual representation. Based on an examination of the current procedural legislation and the legal nature of cases on the restriction of access to gambling, the author substantiates the necessity of legislatively mandating the participation of a lawyer as the representative of the person subject to such restrictions. This proposal draws upon an analogy with the procedural rules governing cases involving the limitation of legal capacity, in which the mandatory participation of a lawyer is prescribed to safeguard the rights of a potentially procedurally vulnerable person. Accordingly, the author proposes amending the procedural legislation of Ukraine by extending its scope to cover this new category of cases – those on limitation of an individual's opportunity to visit gambling establishments and participate in gambling. In the author's view, such a legislative amendment would contribute to ensuring procedural equality of the participants and provide an adequate level of protection for the constitutional rights of the person subject to restriction.

Key words: legal representation, contractual representation, procedural representation, separate proceedings, restriction of access to gambling, visiting gambling establishments, participation in gambling.